

А.О. БІЛОКОНЬ

РАДЯНСЬКА ПРЕСА ЯК ДЖЕРЕЛО З ДОСЛІДЖЕННЯ НІМЕЦЬКО-ЯПОНСЬКИХ ВІДНОСИН НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «ІЗВЕСТИЯ»)

Погляд радянської преси на розвиток відносин між Німеччиною та Японією напередодні Другої світової війни. Аналіз газети «Известия» за 1933-1939 роки та її оцінки німецько-японського зближення.

Ключові слова: німецько-японські відносини, радянська преса, антикомінтернівський пакт, Німеччина, Японія, Радянський Союз

Друга світова війна тривалий час залишається предметом дослідження багатьох наукових праць і є достатньо вивченою в історичній науці (серед радянських видань варто відзначити праці А. Борисова [1], Д. Гольдберга [2], Х. Ейдуса [3], Є. Жукова [4, 5], Л. Кутакова [6, 7], І. Леміна [8, 9], М. Орлової [10], О. Таніна [11] та ін. До сучасних російських видань можна віднести праці А. Дорпалена [12] та В. Клавінга [13]), проте відносини між Німеччиною та Японією напередодні війни не до кінця розкриті у вітчизняній історії. Частково аналізу німецько-японських відносин напередодні Другої світової війни торкаються С. Бобилев [14], П. Касперович [15], О. Сич [16] та ін.

Цікавим з історичної точки зору є погляд радянської преси на розвиток німецько-японських відносин напередодні Другої світової війни. З огляду на це автор вирішив висвітлити аспекти міждержавного співробітництва крізь призму радянської газети «Известия».

Основним завданням дослідження було поставлено проаналізувати газету «Известия» за 1933-1939 роки та виокремити основні аспекти співробітництва Німеччини та Японії напередодні війни.

На сторінках видання «Известия» протягом перших трьох кварталів 1933 року приділяється значна увага внутрішньо- та зовнішньополітичній ситуації в Японії, а також підготовці до виходу Японії та Німеччини з Ліги Націй. І вже у номері від 17 жовтня 1933 року виходять дві статті, що безпосередньо торкаються німецько-японських відносин.

Перша стаття Жака Садуля про паралелізм у діях Німеччини та Японії. На передовій сторінці зазначається, що «французька преса продовжує зіставляти політику Німеччини з політикою Японії у зв'язку з виходом Німеччини з Ліги Націй. Женевський кореспондент «Евр» називає Японію «новим союзником Німеччини». П'єр Домінік на сторінках «Републік» встановлює певний паралелізм у діях Німеччини і Японії : «Нині, - пише він, - Німеччину можна назвати Японією Європи, а Японію - Німеччиною Далекого Сходу. Німеччина не лише проводить таку ж військову і загарбницьку політику, як Японія, але німецький рейхсканцлер Гітлер так, як і генерал Аракі, говорить про хрестовий похід проти СРСР» [17].

Друга стаття стосовно позиції Японії щодо виходу Німеччини з Ліги Націй та перспективи конференції з роззброєння. Так, було зазначено, що «...у політичних колах вважають, що морські і військові міністерства, посилаючись на подальше погіршення перспектив конференції з роззброєння внаслідок виходу Німеччини з Ліги Націй, використовують цю обставину для того, щоб з тією великою завзятістю стояти на повному затвердженні зміни військових витрат по бюджету 1934-1935 року в сумі близько 1.300 млн. ієн...». «...Вихід Німеччини з Ліги Націй як серед японських політиків, так і в пресі викликає жваві коментарі. У морських і військових колах Японії вважають, що вихід Німеччини з Ліги Націй зводить нанівець перспективи конференції з роззброєння» [18].

У номері від 16 листопада 1933 року було опубліковане повідомлення про те, що «найбільші радіостанції Німеччини і Японії транслювали загальну програму, яка повинна була

продемонструвати «німецько-японську дружбу». Передача почалася з виконання японського національного гімну, потім виступили з розмовами японський посол у Берліні Нагаї та німецький посол у Токіо Форетч. Після цього були виконані німецький національний гімн і гімн націонал-соціалістської партії [19].

Цікавими є німецькі коментарі стосовно відставки японського військового міністра Аракі. 24 січня 1934 року «Известия» на передовій розмістили повідомлення ТАРС про те, що 22 січня японське видання «Асахі» в екстреному номері повідомляє, що «сьогодні японський військовий міністр Аракі подав у відставку, посилаючись на те, що стан його здоров'я не дозволить йому виступати особисто на парламентській сесії, що відкривається завтра. Відставка прийнята» [20].

Отже, у Берліні цю подію прокоментували наступним чином: «Німецька преса приділяє велику увагу відставці японського військового міністра Аракі, підкреслюючи, що він є найбільш «сильною людиною в Японії».

Газети вважають, що відставка цієї «найбільш популярної людини в Японії пояснюється зовнішньополітичними міркуваннями...» [20].

За два дні, у номері від 26 січня 1934 року «Известия» друкують міркування європейської, у тому числі і німецької преси щодо відставки Аракі. Ось деякі з них: «На відміну від усіх інших німецьких газет, і зовсім не випадково «Фьолькішер беобахтер» пояснює відставку Аракі як демонстрацію японської військової партії проти спроб уряду понизити витрати на армію й обмежити політику експансії».

На думку «Дойче альгемайне цайтунг», «Аракі зовсім не віддалиться від політичного життя, а його заступник Хаясі продовжуватиме політику свого попередника. Коментар «Франкфуртер цайтунг» тлумачить відставку Аракі так само, як і промову Хіроta (яку німецькі газети розміщують на дуже видному місці) як симптом того, що Токіо робить «щось у дусі переоцінки своєї колишньої політики». Не може бути ніякої мови про суперництво між Аракі та Хіроta. Обидва є представниками однієї і тієї ж політики. Розрізняються лише їх методи» [21].

Також газета «Известия» охоче публікує коментарі німецької газети «Дойче альгемайне цайтунг» щодо відставки генерала Аракі наступним чином: «Розміщуючи телеграму свого токійського кореспондента про відставку Аракі, «Дойче альгемайне цайтунг» супроводжує це повідомлення наступним коментарем: «Вирішальним питанням у відставці генерала Аракі, який був у кабінеті Саїто найсильнішою людиною з вирішальним голосом, залишається: чи не грали наряду з його хворобою вирішальної ролі політичні мотиви і чи не піддається зміні зовнішньополітичний курс Японії. У авторитетних японських колах дотримуються думки, що такої зміни не буде... Аракі сам до призначення його військовим міністром після перебування другим військовим аташе у Петербурзі у чині полковника, а потім у генеральному штабі в Токіо і в якості начальника токійської військової поліції залишався дуже маловідомим командиром дивізії на о. Кюсю. Під час світової війни він служив офіцером зв'язку на Західному фронті, а після війни вивчав в Англії і США військову справу цих країн. Його швидке висунення було тим примітне, що він походить з Токіо і, отже, не належав до великих військових кланів. Останні походять з провінцій Сацума і Цюсю і поставляють згідно зі старою традицією більшість військових вождів Японії» [22]. Але не можна не зважати і на той факт, що газета «Известия» опублікувала коментарі лише однієї німецької газети, що, нажаль, не може передати неупереджене ставлення німецької преси до відставки генерала Аракі.

8 квітня 1934 року «Известия» публікують статтю «Берлінер тагеблатт» про Далекосхідну політику Німеччини. За повідомленням ТАРС, «Берлінер тагеблатт», даючи оцінку японської зовнішньої політики з точки зору Німеччини, пише: «Останнім часом за кордоном все частіше звучать думки про те, що охолодження радянсько-німецьких відносин призвело до зближення Німеччини і Японії і що визнання Маньчжурії Німеччиною має відбутися у найближчому майбутньому. На протигагу цьому в авторитетних німецьких органах неодноразово вказувалося на те, що визнання Маньчжурії не є актуальним питанням, оскільки для Німеччини абсолютно ясно, що подібний захід завдасть значного збитку німецько-китайським відносинам. Німецький експорт у Китай за останні три роки малює відрядну картину зростання, і позиції Німеччини у найважливіших пунктах цього ринку зміцнилися». З цієї статті німецького видання,

передрукованої радянськими «Известиями», видно, що незважаючи на тимчасові розбіжності по маньчжурському питанню, «...за кордоном все частіше звучать думки про те, що охолодження радянсько-німецьких відносин призвело до зближення Німеччини і Японії...» [23].

У першій половині 30-х років частими були двосторонні візити різних рівнів. Так, у травні 1934 року до Берліну прибула група японських офіцерів на чолі з віце-адміралом Матуціта. Матуціта, що супроводжувався японським послом у Берліні, був того ж дня прийнятий президентом Гінденбургом.

Матуціта в інтерв'ю представникові «Ангріф» підкреслив винятково дружній характер прийому, що був на його честь і його супутників у Німеччині, і заявив: «Ми, японці, з великим співчуттям і радістю стежимо за розвитком Німеччини, бо у нас є прагнення, дуже схожі на прагнення націонал-соціалістичної партії» [24].

«Известия» охоче публікують інформацію про політику Німеччини й Японії щодо СРСР. 14 травня 1934 року вийшла стаття, в якій зазначено, що професор Іюкота у щоденній газеті Токійського імператорського університету таким чином характеризує політику Німеччини та Японії щодо СРСР: «Німеччина, - пише Іюкота, - майже відверто погрожує, що вестиме наступальну зовнішню політику. Не менш відверту політику, що проводиться на Сході Японією з часу маньчжурського інциденту...». У націонал-соціалістській Німеччині вже давно проповідують необхідність розширення німецьких територій, при чому Гітлер відверто заявив, що якщо Німеччина бажає придбати нові території в Європі, то вона «може їх отримати лише у СРСР або у країн, що межують з СРСР». «Загроза, що наступає на СРСР зі сходу, приймає, за словами Іюкота, «більш прикриті форми». На думку Іюкота, в Японії не робили офіційних заяв войовничого характеру...» [25].

1 вересня 1934 року на передовій «Известий» вийшла цікава стаття під гучним заголовком «Німецька газета виправдовує японські провокації». У статті йшлося про те, що «Дойче альгемайне цайтунг» друкує статтю одного з відомих «фахівців з питань зовнішньої політики» Леерса про становище на Далекому Сході. «Автор з винятковою цинічністю виправдовує усі провокаційні дії японських мілітаристів і яскраво підкреслює повну солідарність німецьких націонал-соціалістів з антирадянською політикою цих японських кіл».

Леерс пише: «...чи станеться тепер напад на Японію, чи ні, у будь-якому випадку, незалежно від того, хто зробить перший постріл, у цій війні Японія буде тією країною, яка піддасться нападу. Японія повинна буде боротися сьогодні або завтра, або через деякий час. Проти неї виступлять не «інтереси білої раси», які найменш за все можуть захищатися Радянським Союзом, проти неї виступлять різні інтернаціональні сили, які не хочуть допустити існування потужної національної держави. Байдуже, які будуть зовнішні обставини, - Японія є тією країною, на яку нападають» [26]. Ця стаття є красномовним відображенням радянської пропаганди та зовнішньополітичного курсу Радянського Союзу.

«Японія купує у Німеччині дирижаблі» - саме таку назву має стаття від 26 жовтня 1934 року, в якій зазначалося, що в японських офіційних колах спростовують повідомлення «Дейлі геральд» від 22 жовтня про таємну угоду між Німеччиною і Японією, за якою «Японія погоджувалася поставляти необхідні Німеччині маньчжурські соєві боби в обмін на авіаційні двигуни, хімічні препарати і військове спорядження. Проте днями газета «Цугай сіогію» повідомляла, що японське морське міністерство припускає замовити у Німеччини великий цепелін об'ємом у 200 тис. кубометрів, швидкістю у 159 км на годину, радіус дії - 15 тис. км. Вартість цепеліна - 5 млн. ієн...» [27].

Ще однією яскравою статтею «Известий» про німецько-японську дружбу була стаття Дмитра Бухарцева, в якій зазначалося, що досить відомий фашистський публіцист Леерс, що неодноразово виступав апостолом японсько-німецького співробітництва, розміщує в «Берлінер берзенцайтунг» статтю «Зв'язок між Берліном і Токіо».

«Натхненний демонстрацією німецько-японської дружби, що відбулася на прийомі Гітлером нового японського посла, Леерс вдається до історичних спогадів про старовинні політичні і культурні зв'язки Японії та Німеччини. Леерс детально розповідає, як Японія була

спочатку учнем Німеччини, а потім, з розвитком Японії, справа звелася до взаємного обміну досвідом. Леерс наводить цитати з японських газет 1914 р., з яких виходить, що деякі японські газети, як наприклад «Асахі», вимагали тоді союзу Японії з Німеччиною проти Росії і Англії. У кінці статті Леерс відверто пише: «Чому ми обговорюємо ці питання так детально? Чи тільки тому, що ми захоплюємося гарними японськими картинами?».

Леерс відповідає на це питання досить відверто: «Ми повинні показати світу, що найсильніша велика держава Азії - наш друг. Японія, у свою чергу, повинна знати, що вона в Європі має дуже хорошого друга» [28].

«Известия» від 23 червня 1935 року у рубриці «Огляд іноземної преси» розмістили статтю, в якій зазначалося, що до недавнього часу в японській пресі порівняно рідко можна було відшукати публікації з виявленням особливих симпатій до фашистської Німеччини. Германофільські статті лише у вигляді особливого винятку з'являлися іноді на сторінках військово-фашистських листків в Японії.

Офіційний курс показував «незацікавленість» Японії в європейських справах і тому нейтральність була обумовлена низкою факторів. Німеччина взагалі не займала багато місця в японській пресі. Але у першій половині 1930-х років курс кардинально змінився.

«Зараз стан змінився і якісно, і кількісно... Кращим прикладом можуть служити кореспонденції з Берліна, що публікуються у найбільшій японській буржуазній газеті «Токіо асахі сінбун».

Автор цих кореспонденцій спецкор «Токіо асахі» у Берліні Курода пише: «Я думаю, що у сьгоднішніх умовах інтелігентним людям в Японії необхідно переглянути своє уявлення про нову Німеччину» [29].

Характерними для газети «Известия» були і статті про наступ фашизму і завдання комуністичного інтернаціоналу у боротьбі за єдиний робітничий клас проти фашизму. Одна з них була опублікована у номері від 6 серпня 1934 року. Стаття у радянській пресі з характерними гаслами «Єдиний фронт робітничого класу проти фашизму!», «Зміцнення компартій і боротьба за політичну єдність пролетаріату!» та ін. [30]. Не можна не зазначити, що стаття розміщена на всю сторінку.

Ще одна стаття, присвячена німецько-японській дружбі, вийшла 21 жовтня 1935 року. За повідомленням «Осака майніці», 14 жовтня в Осака відбулися збори «японсько-німецького товариства». На зборах виступив японський посол у Берліні Мусакодзі. За словами газети, він закликав до поглиблення зближення між Японією і Німеччиною, враховуючи, що «японсько-німецькі відносини відрізняються від відносин Японії з іншими країнами». Говорячи про СРСР, Мусакодзі заявив, що «більшовицька загроза відчувається в Японії і Німеччині. У недавній промові Гітлера наведено багато прикладів більшовицької загрози. Навіть у цьому є точка співпадіння Японії з Німеччиною» [31].

3 січня 1936 року вийшла гучна стаття з повідомленням, що усі чехословацькі газети детально публікують повідомлення з Лондона про німецько-японські переговори з приводу укладення військового союзу. Газети розміщують це повідомлення під заголовками: «Військова конвенція проти Радянського Союзу», «Гітлер веде переговори про секретний військовий блок проти СРСР, сподіваючись на наївність Англії» та ін. Частина газет у коментарях до цього повідомлення вказує, що уся політика фашистської Німеччини не лише не спростовує подібних чуток, але, навпаки, їх підтверджує. Орган чеських легіонерів «Народні освободжені» пише: «Розмови про німецько-японський військовий союз ведуться вже давно. Сподівання німецького імперіалізму обзавестися колоніями отримали останнім часом у політиці Німеччини дуже конкретні форми. Цими колоніями мають бути малі балтійські держави і Радянська Україна».

«Ці фашистські плани, - пише газета, - могли б виявитися реальними лише у тому випадку, якщо б Німеччині вдалося добитися нейтралітету Франції і Англії і розв'язати собі руки на Сході» [32].

У номері від 8 квітня 1936 року було зазначено, що за повідомленням дипломатичного оглядача «Дейлі телеграф», німецько-японський договір про взаємну допомогу, що відрізняється дуже мало від звичайного договору про військовий союз, буде підписаний

найближчим часом. За словами оглядача, «переговори про це велися протягом багатьох місяців, і німецький уряд бажає, щоб договір був підписаний негайно» [33].

16 квітня 1936 року на першій сторінці без будь-яких коментарів було надруковане коротке повідомлення наступного змісту: «Низка японських газет сьогодні без коментарів приводить передане паризьким кореспондентом агентства Домей Цусін повідомлення женецького кореспондента французької газети «Евр» про укладення таємного договору між Німеччиною і Японією про військовий союз» [34].

Цікавим є той факт, що наступна інформація про німецько-японське співробітництво пролунала лише 17 липня 1936 року. У невеликому повідомленні було зазначено, що Міністерство закордонних справ розіслало усім японським послам в європейських країнах інструкції про скликання (ймовірно, у Парижі) конференції японських послів в Європі для обговорення становища, що створилося після конференції у Монтре.

«Японський уряд, писала «Асахі», сподівається отримати від конференції «важливі матеріали для розробки політики Японії по відношенню до СРСР, Англії та Німеччини» [35].

І тільки 21 листопада 1936 року вийшла стаття з гучною назвою «Японсько-німецька змова проти світу». Починається вона наступними реченнями: «Дві найагресивніші держави світу - Німеччина і Японія вступили у блок. Всупереч недавнім офіційним спростуванням японського уряду, японсько-німецька угода є беззаперечним фактом. Вона іменується угодою про боротьбу з комунізмом...». «...Японський міністр закордонних справ пан Аріта не пізніше 16 листопада намагався завірити повпреда СРСР тов. Юренєва, що переговори про цю угоду ніяк не відобразяться на відносинах Японії і СРСР... Але подібне пояснення розраховане на наївних дітей. Хто повірить, що Німеччина пана Гітлера має потребу для боротьби з революційними рухами у допомозі Японії, що знаходиться на іншому кінці світу, або що Японії потрібно для цієї боротьби сприяння німецьких фашистів? Хто повірить, що у Німеччині або в Японії бракує поліцейських? Ясно, що горезвісна «боротьба з комунізмом» є лише приводом і прикриттям дійсного змісту секретного японсько-німецького блоку» [36].

Варто зазначити, що протягом листопада вийшло 4 статті щодо німецько-японської угоди.

Наступна стаття в «Известиях» від 22 листопада була присвячена повідомленню про ратифікацію німецько-японської угоди. «Нью-Йорк геральд трібюн» повідомляє з Токіо, що за отриманими у дипломатичних колах відомостями з достовірних джерел, японська таємна рада схвалила 13 листопада японсько-німецьку угоду, ратифікувала цю угоду 16 листопада, і тепер очікується підписання угоди імператором. «Окрім загального зобов'язання про боротьбу проти комунізму, – вказує газета, – угода передбачає військові зобов'язання про взаємну допомогу. Як повідомляють, Німеччина зобов'язалася постачати в Японію деякі військові матеріали, які не можуть бути зроблені японською промисловістю» [37].

Зрозуміло, що «Известия» висвітлювали і радянську позицію щодо німецько-японського зближення і неодноразово зазначали, що «мета угоди полягає в оточенні СРСР» [38].

29 листопада 1936 року «Известия» донесли до радянських читачів позицію японської преси щодо угоди між Німеччиною та Японією. «...Преса приводить текст угоди, протоколу, заяву міністра закордонних справ Японії, заяву німецького посла в Японії Дірксена й отримані з Берліна заяви Геббельса, Розенберга, японського посла у Німеччині Мусакодзи і радника японського посольства у Берліні Іноуе. Майже усі газети присвятили угоді передові статті і друкують додаткові власні коментарі інформаційного порядку. У пресі приводяться також коментарі представників політичної партії і ділового кола Японії» [38].

Цікавою виявилася і китайська позиція щодо угоди. Так, було зазначено, що усі китайські газети одноголосно розглядають японсько-німецьку угоду «як серйозну небезпеку для Китаю» [39].

Протягом декількох місяців 1936 року «Известия» регулярно висвітлювали позицію японської преси щодо угоди між Німеччиною й Японією. У статті від 2 грудня були наведені коментарі японської газети «Асахі», а також агентства Домей Цусін. А також зазначалося, що «усі японські газети одноголосно відзначають, що укладання японсько-німецького договору безумовно погіршило міжнародне становище Японії» [40].

За декілька місяців, 21 березня 1937 року, «Известиями» було опубліковане коротке повідомлення про те, що Міністерство закордонних справ Японії оголосило, що після участі у морському параді з нагоди майбутньої у травні коронації англійського короля крейсер «Асігара» попрямує з англійських вод з офіційним візитом до Німеччини.

Слід зазначити, що за повідомленням японських газет, «...принц Ціцibu, що виїхав 18 березня до Лондона, відвідає також Німеччину» [41]. Подібні повідомлення засвідчують, що співробітництво між Німеччиною та Японією не було винятково декларативним явищем, а навпаки, жваво відбувалося на різних рівнях.

«Известия» від 5 грудня 1937 року присвячують статтю німецько-японським переговорам. Токійський кореспондент «Геральд трібун» повідомляє, що «Японія і Німеччина ведуть переговори про колишні німецькі острови на Тихому океані, що знаходяться нині під мандатом Японії... Подобиці цих переговорів ще невідомі» [42].

Стаття у номері від 8 грудня 1937 року присвячена японським військовим замовленням у Німеччині. За повідомленням берлінського кореспондента віденської газети «Ехо-камера», японський віце-адмірал і президент японських сталеливарних заводів «Сіова» Годо, що знаходиться зараз у Німеччині, розмістив нещодавно на німецьких заводах великі військові замовлення: «...зокрема, японцями замовлені у Німеччині зенітні зброя, гармати і матеріали для будівництва японських стратегічних залізниць у Китаї» [43].

Протягом 1938 року «Известия» менш активно висвітлювали розвиток відносин між Німеччиною та Японією. 8 грудня 1939 року вийшло повідомлення в якому зазначалося, що японська газета «Ніці-Ніці» пише, що у середині лютого у Парижі відбудеться конференція японських дипломатів, акредитованих у країнах Європи. «На конференції будуть присутніми японські послы у Лондоні (Сігеміцу), у Брюсселі (Курусу), у Римі (Сіраторі), у Берліні (Осіма) та повірений у справах у Парижі.

Далі газета повідомляє, що нині на півночі Італії у Санремо відбуваються секретні наради між Сіраторі й Осіма. «Хоча, - пише газета, - зміст переговорів тримається у суворій таємниці, абсолютно зрозуміло, що йдеться про велику ув'язку дипломатичного курсу Японії з політикою «осі Рим-Берлін» [44]. Як ми бачимо, на початку 1939 року відбувається активізація європейської політики Японії.

22 квітня «Известия» друкують статтю особистого кореспондента Жака Садуля про військово-дипломатичні наради у Берліні. «У паризьких дипломатичних колах стверджують, що завтра у Берліні відкривається надзвичайно важлива військова нарада, на якій будуть присутніми видатні експерти генеральних штабів Німеччини, Італії та Японії. На цій нараді будуть обговорені питання про узгодження дій армій цих трьох країн...» [45].

30 липня 1939 року було опубліковано офіційне повідомлення, що «...вчора у Берліні була парафована угода про торгові і платіжні відносини між Німеччиною та Японією. Торговий обіг між обома країнами за цією угодою значно розширюється. Нова угода набуває чинності з 1 жовтня цього року...» [46]. Це повідомлення є свідченням закріплення економічних зв'язків Німеччини та Японії напередодні війни.

8 вересня 1939 року «Известия» озвучили позицію Японії щодо війни в Європі. У статті було зазначено наступне: «5 вересня віце-міністр закордонних справ Савада запросив до себе кожного окремо послів Англії, Франції, Німеччини, Польщі, Італії і США і дав їм детальне пояснення позиції Японії у зв'язку з європейською війною.

Як вказує газета «Асахі», Савада вручив послам наступну ноту: 1) Позиція японського уряду по відношенню до європейської війни, що нині спалахнула, згідно з офіційною заявою прем'єра Абе, є позицією невтручання. 2) З причини того, що японський уряд нині прагне вирішити китайський інцидент, він надзвичайно зацікавлений у позиції держав по відношенню до китайського інциденту. 3) Хоча японський уряд і твердо зберігає позицію невтручання, проте, якщо воюючі держави, одна або декілька, зроблять дії або політику, позиції Японії, що суперечать, в Китаї, то у такому разі не можна гарантувати того, що не виникне стан, про який доведеться гірко жалкувати. Японський уряд радить воюючим країнам заздалегідь усунути причини виникнення подібного стану.

«Асахі» далі вказує, що нині у Китаї військові сили мають у розпорядженні тільки дві держави – Англія і Франція з тих, що воюють нині в Європі 4 держав. Тому подальші відносини Японії з Англією і Францією привертають серйозну увагу» [47]. Дана стаття дає вичерпну позицію Японії щодо війни в Європі.

У статті за 22 вересня 1939 року зазначалося наступне: «З головної квартири Гітлера повідомляють, що Гітлер прийняв учора японського генерала Терауці і супроводжуючих його офіцерів. На прийомі були присутніми також Ріббентроп і японський посол у Берліні Осіма. Як вже повідомлялося, японські військові представники прибули в Німеччину на запрошення Ріббентропа. Нині японський генерал і офіцери знаходяться на Східному фронті» [48].

На останок хотілося б навести деякі цитати з виступу міністра закордонних справ Японії, що був опублікований «Известиями» 4 жовтня 1939 року. Агентство Домен Цусін передало по радіо, що на конференції губернаторів з доповіддю про стан в Європі і зовнішній політиці Японії виступив міністр закордонних справ Японії адмірал Номура. «На початку своєї доповіді Номура заявив, що нинішній уряд Японії внаслідок змін, що сталися в Європі за останній час, вирішив відмовитися від політики зміцнення антикомінтернівського пакту...» [49].

«Говорячи про позицію Японії, міністр вказав: «Коли в якій-небудь частині світу спалахне війна, то треті держави, що не беруть участь у ній, автоматично отримують права нейтральних держав. Це положення має характер міжнародного права незалежно від того, чи була зроблена декларація про нейтралітет чи ні. Національна політика Японії незмінно буде спрямована на вирішення китайських проблем» [49].

Отже, можна зробити висновок, що газета «Известия» протягом 1933-1939 років регулярно висвітлювала події про розвиток відносин між Німеччиною та Японією напередодні Другої світової війни. Звичайно, не можна не зважати на той факт, що інформація не завжди була об'єктивно поданою, адже газета «Известия» була провідною радянською газетою і, відповідно, проходила радянську цензуру. З історичної точки зору цікавим є те, що публікувалися коментарі японських (агентство Сімбун Ренго, «Асахі», «Ніці-Ніці», «Осака майніці», «Іоміурі», «Хоці») та німецьких («Ангріф», «Берлінер тагеблатт», «Берлінер берзенцайтунг», «Дойче альгемайне цайтунг») газет, агентств, видань тощо. Звісно, газета «Известия» не може бути вичерпним джерелом з дослідження довоєнного міжнародного становища загалом і німецько-японських відносин напередодні війни зокрема, але вона є яскравим відображенням радянської позиції щодо тих чи інших тогочасних процесів.

Список использованных источников и литературы:

1. Борисов А. Японо-Германское соглашение. Очаг войны на Востоке / А. Борисов. – М.: Соцэкгиз, 1937. – 101 с.
2. Гольдберг Д.И. Внешняя политика Японии (сентябрь 1939 – декабрь 1941 г.) / Д.И. Гольдберг. – М.: Изд. вост. лит., 1959. – 303 с.
3. Эйдус Х. Япония от Первой до Второй мировой войны / Х. Эйдус. – Л.: Госполитиздат, тип. «Печатный двор», 1946. – 247 с.
4. Жуков Е.М. Японо-германские отношения во Второй мировой войне: Стенограмма публичной лекции, прочитанной 9 декабря 1943 г. В Колонном зале Дома Союзов в г. Москве / Лекционное бюро при Комитете по делам высшей школы при СНК СССР/ Е.М. Жуков. – М.: 1944. – 20 с.
5. Жуков Е. Япония: Сборник статей/ Под ред. Е. Жукова, А. Розена. – М.: Соцэкгиз, 1934. – 416 с.
6. Кутаков Л.Н. Внешняя политика и дипломатия Японии / Л.Н. Кутаков. – М.: «Международные отношения», 1964. – 536 с.
7. Кутаков Л.Н. Очерки новейшей истории Японии. 1918-1963. Пособие для учителя / Л.Н. Кутаков. – М.: «Просвещение», 1965. – 96 с.
8. Лемин И. Блок агрессоров / И. Лемин. – М.: ГИЗ полит. лит-ры, 1938. – 94 с.
9. Лемин И. Пропаганда войны в Японии и Германии / И.М. Лемин. – Минск.: Изд-во Белорусс. воен. окр., 1934. – 170 с.
10. Орлова М.И. Германия 1918-1939 годов. Лекции по курсу / М.И. Орлова. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 124 с.

11. Танин О. Военно-фашистское движение в Японии / О. Танин, Е. Иоганн. – М.: Партиздат, 1933. – 256 с.
12. Дорпален А. Германия на заре фашизма / Андр. Дорпален, Л.А. Игоревский (пер. с англ.). – М.: Центрполиграф, 2008. – 478 с.
13. Клавинг В.В. Япония в войне 1931 – 1945/ В.В. Клавинг. – СПб.: Ольга, 2000. – 351 с.
14. Бобилев С. Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ С.Й. Бобилева. – Д., 2003. – 526 с.
15. Касперович П. Історія сучасної Німеччини (XX століття): Навч. посіб. / П.М. Касперович. – Донецьк: Юго-Восток, 1998. – 99 с.
16. Сич О. Всесвітня історія. (1918-1945 рр.): Навч. посіб./ О.І. Сич.. - Чернівці: Рута, 2000. – 102 с.
17. Параллелизм в действиях Германии и Японии // Известия. – 1933. – 17 октября (№255/5186). – С.1.
18. Садуль Ж. Япония и выход Германии с Лиги Наций // Известия. – 1933. – 17 октября (№ 255/5186). – С.1.
19. Японо-германская радиоперекличка // Известия. – 1933. – 16 ноября (№279/5210). – С.1.
20. Отставка Араки // Известия. – 1934. – 24 января (№20/5268). – С.1.
21. Отставка Араки не означает изменения японской политики. Мнение европейской прессы // Известия. – 1934. – 26 января (№21/5269). – С.1.
22. Араки-Хаяси // Известия. – 1934. – 1 февраля (№27/5275). – С.4.
23. «Берлинер тагеблатт» про Дальневосточную политику Германии // Известия. – 1934. – 8 апреля (№ 83/5331). – С.2.
24. Японские офицеры в Берлине // Известия. – 1934. – 8 мая (№106/5354). – С.2.
25. Политика Германии и Японии в отношении СССР // Известия. – 1934. – 14 мая (№111/5353). – С.2.
26. Немецкая газета оправдывает японские провокации // Известия. – 1934. – 1 сентября (№205/5453). – С.1.
27. Япония покупает в Германии дирижабли // Известия. – 1934. – 26 октября (№251/5499). – С.2.
28. Бухарцев Д. Немецко-японская дружба // Известия. – 1935. – 11 февраля (№37/5590). – С.1.
29. Япония и Германия // Известия. – 1935. – 23 июня (№146/5699). – С.2.
30. Наступление фашизма и задачи коммунистического интернационала в борьбе за единого рабочего класса против фашизма // Известия. – 1935. – 6 августа (№183/5736). – С.2.
31. Японско-немецкая дружба // Известия. – 1935. – 21 октября (№246/5799). – С.2.
32. Немецко-японские переговоры // Известия. – 1936. – 3 января (№2/5859). – С.4.
33. Немецко-японское сотрудничество // Известия. – 1936. – 8 апреля (№83/5940). – С.1.
34. Японско-немецкое тайное соглашение // Известия. – 1936. – 16 апреля (№90/5947). – С.1.
35. Конференция японских послов в Европе // Известия. – 1936. – 17 июля (№165/6022). – С.1.
36. Японско-немецкий заговор против мира // Известия. – 1936. – 21 ноября (№269/6126). – С.1.
37. Сообщение о ратификации японско-немецкого соглашения // Известия. – 1936. – 22 ноября (№270/6127). – С.2.
38. Японская печать о японско-немецком военном союзе // Известия. – 1936. – 29 ноября (№276/6133). – С.5.
39. Иностранная печать о японско-немецком договоре // Известия. – 1936. – 30 ноября (№277/6134). – С.4.
40. Японская печать о немецко-японском соглашении // Известия. – 1936. – 2 декабря (№279/6136). – С.4.
41. Германия и Япония // Известия. – 1937. – 21 марта (№69/6231). – С.3.
42. Японско-немецкие переговоры // Известия. – 1937. – 5 декабря (№282/6444). – С.4.
43. Японские военные заказы в Германии // Известия. – 1937. – 8 декабря (№284/6446). – С.4.
44. Конференция японских дипломатов в Париже // Известия. – 1939. – 8 января (№ 6/6776). – С.2.
45. Садуль Ж. Военно-дипломатические совещания в Берлине // Известия. – 1939. – 22 апреля (№ 94/6864). – С.4.
46. Немецко-японское торговое соглашение // Известия. – 1939. – 30 июля (№176/6946). – С.4.
47. Япония и война в Европе // Известия. – 1939. – 8 сентября (№208/6978). – С.2.
48. Японские военные представители в Германии // Известия. – 1939. – 22 сентября (№220/6990). – С.2.
49. Выступление министра иностранных дел // Известия. – 1939. – 4 октября (№230/7000). – С.2.

А.А. БЕЛОКОНЬ

СОВЕТСКАЯ ПРЕССА КАК ИСТОЧНИК ИССЛЕДОВАНИЯ НЕМЕЦКО-ЯПОНСКИХ ОТНОШЕНИЙ НАКАНУНЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ (НА МАТЕРИАЛАХ ГАЗЕТЫ «ИЗВЕСТИЯ»)

Взгляд советской прессы на развитие отношений между Германией и Японией накануне Второй мировой войны. Анализ газеты «Известия» за 1933-1939 года и ее оценки немецко-японского сближения.

Ключевые слова: немецко-японские отношения, советская пресса, антикоминтерновский пакт, Германия, Япония, Советский Союз

А.О. BILOKON

THE SOVIET PRESS AS A SOURCE OF STUDY GERMAN-JAPANESE RELATIONS BEFORE THE WORLD WAR II (ON THE MATERIALS OF NEWSPAPER «IZVESTIYA»)

View of the Soviet press on the development of relations between Germany and Japan before the World War II. Analysis of the newspaper «Izvestiya» from 1933 till 1939, and its assessment of the German-Japanese rapprochement.

Key words: German-Japanese relations, the Soviet press, Anti-Comintern Pact, Germany, Japan, the Soviet Union